

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. I. T.

Megjelen havonként.

Oktober. I.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Gróf Mikó Imre Necrologja. — Kisebb közlemények az élet- és szövevény köréből, dr. Török Auréltól. — A francia forradalom philosophiája, Ladányi Gedeontól. — Tárlati jegyzék. — Adományjegyzék. —

Az erdélyi muzeum-egylet igazgató választmánya a megmérhetetlen veszteség lesújtó sulya alatt mély gyászba borulva jelenti, hogy

FŐALAPÍTÓJA ÉS AZ EGYLETNEK MEGALAKULÁSA ÓTA SZERETVE TISZTELT FELEJTHETETLEN ELNÖKE

HIDVÉGI GRÓF MIKÓ IMRE

apostoli királyunk Ő Felsége valóságos belső titkos tanácsosa és Magyarország kir. Főpohárnokmestere, a Lipót-rend nagy-keresztese, a török Medzsidsje-rend első osztályának tulajdonosa, volt erdélyi kincstárnok és m. kir. közmunka- és közlekedésügyi miniszter, a magyar tudományos Akadémia tiszteletbeli és igazgató tagja, a magyar történelmi társulat, az erdélyi országos gazdasági egylet elnöke, az erdélyi ev. ref. egyházkerület, a nagyenyedi, s.-szt.-györgyi ev. ref. főiskolák főgondnoka, M.-Vásárhely, Sz.-Udvarhely, Gy.-Fehérvár, Fiume stb. szab. kir. városok díszpolgára, több bel- és külföldi tudományos testület tiszteletbeli tagja stb. stb.

életének 72-ik, özvegyiségének 28-ik évében, Szombaton, folyó September hó 16-án reggel 7³/₄ órakor hosszasan tartott és fájdalmas májbeli betegség következtében beállott szív szélhűdésben jobb létre szenderült.

Hült tetemei Kedden, folyó September hó 19-én délután 4 órakor fognak belközéputezai házá-tól örök nyugalomra elhelyeztetni.

Kolozsvárt, September 16-án 1876.

Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam cari capitis? Hor. carn. I. 24.

Bézárult a sirbolt ajtaja a hidvégi gróf Mikó család utolsó férfisarja földi maradványaira, az éppen most belé-helyezett koporsó gróf Mikó Imre porhüvelyét födi!

Oh! miért nem áll rendelkezésünkre az emberi em-lékezet óta ragyogott lángelmék szellemi ereje, miért nincs megadva nekünk az ékesszólás ész és szívet magával ragadó, ellenállhatatlan hatalma, hogy méltóan fejezhes-sük ki sajtó és lesújtó fájdalomunkat, hogy illően ünne-pelhessük meg a távozott dicső és nagyszerű emlékét!

Nem! mi nem a társadalmi bévett szokást követjük, a mikor e sorokat írjuk; szívünk mély fájdalma mondja tollunk alá a szavakat, és könnyeink áztatják a papírt. Oh! mert fájdalomunk nagy, kimondhatatlan! mert gyá-szunk sokszoros, hiszen nem csak egyenként magunkért, hanem nemzetünkért, hazánkért, jelenünkért és jövőnk-ért gyászolunk. Nem csak az fáj, hogy vesztettünk; nem csak azért sujtó a veszteség, mivel nagy, mivel pótolha-tatlan; nem csak az tölt el a kétségbeeséssel határos bú-bánattal, hogy a szívszaggató fájdalom kínos marezango-lása közben csak anynyit érzünk, hogy az óriási csapás okozta kábultságban veszteségünk mekkoraságát nem is bírjuk felfogni: hanem erőt vesz rajtunk az a rémület, a mely elfogja a szívét annak, a ki az árvízben egy ma-gas épület tetejére menekült és észre veszi, hogy az ár alámosta menhelye alapfalait; úgy érzünk, a mint érez-ne, ha volna saját érzése, az egyes tag, a mikor a lélek elköltözése pillanatában megszűnik létezni az a központi erő, a mely őt éltette és mozgatta; úgy képzeljük ma-gunkat, mint egy naprendszer központot és irányt vesz-tett bolygóit, mert kialudt az a nap, a mely mint suly-pont öszszetartott, a mely vonzásával irányt jelölt nekünk, a mely fényével világított nekünk, a mely jótékony me-legivel ápolt és termékenyített. Oh jaj nekünk! jaj! Nem szégyen nekünk jajveszékelnünk, mert sulyosan ránk nehe-zedett a gondviselés keze és a fájdalom erősebb mint a lelkünk!

Jertek büszke természettudósok, tanítsátok nekünk a ti semmiből induló és a semmiségbe visszaterő tudományotokat! Jertek bölcselők, értekeztek nekünk a ti érzékflenségre vezető okoskodásaitokról! Jertek ti Isten igéjét hirdető tolmácsai a hitnek, szónokoljatok nekünk a mindent intéző gondviselő bölcsesség atyai jóságáról! Eszünket meggyőzhetitek a természet változatlanul következetes törvénye kérlelhetetlenségéről; szellemünk meg fog hajolni a bölcsék ember feletti lelki ereje előtt; kedélyünk megadó alázatossággal fog leborulni az örök bölcsesség kiszámíthatatlan és beláthatatlan intézkedése iránti hódolatra; de szívünk vérző sebe tátongva marad, sajnó fájdalomunk nem engedi megszáradni szemünket, mert hiszen az elkerülhetetlenség tudata nem enyhítheti a fájdalom keserűségét!

Oh sirjunk! sirassuk nagy halottunkat! Sirassuk különösen *mi, az erdélyi muzeum-egylet*, az ő hön szeretett, kiváló kedvteléssel ápoltt, az ő elköltözésével első sorban árvaságra jutott édes gyermeke! Öltünk gyászt, hogy lássa a világ a mi benső keservünket! Kiáltunk ki szorongó keblünkéből gyászoló fájdalomunk panaszhangjait, tán teljesedik rajtunk a koszos költő ígérete: hogy a kesergő szeretet legjobb vigasza, a keserv sirása és jajveszéklése!

Ne kívánd tőlünk, kegyes olvasó, hogy kimért formákban most soroljuk elő neked gróf Mikó Imre eseménydús élete egyes mozzanatait. Nyugodtabb kedély kell ahhoz, mint a milyenről mi e perczben rendelkezünk. De minek is? Hát nem élt ő velünk és közöttünk? Nem láttuk-e valamenynyien, hogy mikor, miként, mit tett, áldozott, tűrt, szenvedett, mindnyájunkért, nemzetünkért, hazánkért, egyházáért, közintézeteinkért, városért és egyesekért? Nem volt-e mindnyájunknak módunk és alkalmunk bámulni lelki nagyságát, csodálni böles mérsékletét, tisztelettel meghajolni az előtt a szilárd akaraterő előtt, a mely zaj és erőszak nélkül, csupán a kitűzött czélt szem elől el nem vesztő, s bár a viszonyok nyomása alatt olykor szünetelni látszó, de azért mégis folytonosan és ernyedetlenül kitartó munkával és küzdelemmel tudta kivívni nagyszerű sikereit? Avagy ki az ma e hazában, a ki nem volt kész bár mely perczben sorakozni az alá a zászló alá, a melyet gróf Mikó Imre lobogtatótt? Ki nem ajánlotta fel örömet erejét és munkáját

oly vállalatnak a kivitelére, a melyet gróf Mikó Imre indított meg? Hol van e nemzetben egyén, a ki tapasztalás után nem volt meggyőződve gróf Mikó Imre jellemének nem csak szeplőtlen tisztaságáról, hanem az ókori mintaférfiakéval vetélkedő magasztosságáról is? Ki közeledett valaha gróf Mikó Imréhez, ki volt valaha vele bár mi rövid ideig tartott viszonyban, vagy érintkezésben és nem lett feltétlenül és őszintén szerető igaz tisztelőjévé. Ott láttuk őt a minden féktelen szenvedélyt felzaklató politikai párttusa legzabolátlanabb kicsapongásai közt érdemei, erényei és személyisége tiszteletet parancsoló nemes voltától oly magasra emelve hogy még a legrágárabb cynismus hősei se merték rá emelni mérges rágalom nyilait szóró fjaikat; sőt ha volt eset, a melyben eltérő nézet ellenzéket alkotott tettei, eljárásai ellen, még akkor is elismerni kénytelenültek a felszólalók, hogy gróf Mikó Imre személye, jelleme, egyénisége felül áll minden gyanúsításon és tiszteletet parancsol, mint egy szent! És e valóban nagy férfiú, a ki még abban a bizalmas körben is nagy volt, a melyben a franczia mondás szerint nagy férfiú nincs; mily nemes egyszerűséggel, mily minden negéd nélkül való szerénységgel, mily megnyerő nyájassággal lépett az emberek elibé. Az ő nagysága előtt meghajolni nem volt megalázás; az ő tulsúlyát mindenki érezte, a nélkül, hogy irigységre gerjedhetett vagy sértve érezhette volna magát: az ő megjelenése tiszteletet parancsolt, de nem azt a nyomasztó tiszteletet, a mely tartózkodást, visszavonulást idéz elő, a mely megzavarja a közeledőt, elfogulttá teszi és megdöbbsenti: hanem azt a lélekemelő tiszteletet, a mely megnyitja a szívet, megoldja a nyelvet, növeli az önérzetet, bátorít és fokozza a tehetséget; azt a tiszteletet, a melybe soha se vegyül még árnyalata is a félelemnek, a mely legrövidebb uton szeretetre, őszinte ragaszkodásra vezet és csakhamar azzá válik egészen. Gróf Mikó Imre magas rangja, kitünő társadalmi állása, személyiségének természetes fensősége soha se nyilatkozott, soha se tünt ki oly módon, hogy kellemetlenül hathatott volna a vele érintkező alantibb állásura. Ő értett ahhoz a nagy mesterséghez, a melynek a titka abból áll, hogy ő nem szállott le soha a maga magaslatáról, hanem magához emelte az arra valókat.

De mind e szép, e magasztos, e fényes jellemvonásokra feltette a legtündöklőbb koronát az ő szive jósága. Élete egész lefolyásán, tevékenysége minden egyes

mozzanatán, még szenvedésein és küzdésein is ott volt az a kiváltságos szellemeket jellemző bélyeg, a melyet az isteni gondviselés csak jó kedviben nyom rá örök bölcseségének legjobban kitűntetett kedvenceire. Gróf Mikó Imre visszatükrözte lelkében magának a gondviselésnek legtöbbit imádott tulajdonságát, *a szeretetet*. Ő sokat, ő erősen szeretett. Szerette mindenek felett az ő istenét, a kinek dicsőségére kívánt élni és a kit dicsőítve szenvedte át mind azokat a fájdalmakat, a melyeket a gondviselés bölcsesége életén át rá mért volt, egészen addig a vértanúságig, a melylyé egy kínos betegség tette volt halálos ágyát. Isten dicsőségére szerette igaz vallásossággal egyházát, tett és áldozott érte, működött az ő és intézményei fentartására és megszilárdítására; de az ő vallásossága felül volt emelkedve a felekezeti túlsáponosságain. Ő nem csak protestáns volt, mint sokan, ő igaz keresztény volt! Szerette nagy lelke egész erejével, nemes szíve egész hevével hazáját és nemzetét, azt a szép hazát, a melynek megszerzésében az ő őseinek is folyt nemes vére, a melynek szent földjében gyökerezett az ő családjának törzse, a melynek anyai keblén kívánta alunni mozgalmos élete után a megérdemelt nyugalom örök álmát; azt a nemzetet, a melyhez tartozni mindnyájan oly büszkék vagyunk, mivel dicsőségünkre válik, de a melynek dicsőségét úgy gyarapítani, a mint ő gyarapította, vajmi keveseknek jut osztályrészül; szerette azt a magyar nemzetet, a melynek az isteni gondviselés sok küzdelme és szenvedése között kiváltképpen avval adta különös kegyének fálreismerhetetlen jeleit, hogy oly fiakkal áldotta meg, a milyen gróf Mikó Imre volt. Szerette családját, avval a bölcs szeretettel, a mely a menynevei atya szeretetében keresi a földi atyához illő atyai szeretet mintaképet: határtalan jósággal, de gyengesség nélkül. Szerette az egész emberiséget az isteni nagymester, a szent megváltó értelmében: mert szeretett mindent, a mi jó, a mi nemes, a mi magasztos és e szeretetében munkált, buzdított, áldozott mindenre, a mi arra irányult, hogy az emberben az isteni szikrát tűntesse fel, isten hasonmásává tökélyesítse az embert. Ezt a szeretetét hirdetik fennen az ő nagyszerű alkotásai, a melyek fenn kell, hogy maradjanak; mert a mit szeretet alkotott, szeretet ápolja és tartja fenn: mi pedig erősen hiszszük, mi bizunk benne, hogy a szeretet soha se fog végképp kihalni az emberek kebléből.

És azt az embert, azt a férfit, a kinek jellemrajza ily vázaltszerű körvonalozása is már oly nagyszerű, oly csaknem áttekinthetetlen, képet nyújt; mi elvesztettük! Szűnhetünk-e meg őt siratni, lehet-e vége vagy mérséklete annak a bánatnak, a melylyel búsulunk magunkon, a kik egyszerre oly árvákká lettünk?

De azt mondják: Minden kor megteremti a maga embereit; a gondviselés intézkedett róla, hogy az emberiség nagy társadalmában üres hely ne maradjon. A nagy és szép tulajdonságok nem halnak meg, nem szállnak sirba avval az egyénnel, a ki ideig óráig birta. A „le roi est mort, vive le roi“-féle szó általános elvet fejez ki. Elhalnak a derekak, de más derekak lépnek helyökbe. Egy ember életén nem fordulhat meg egy nemzet sorsa; az egyesek elhullanak, de a nemzet él és nemző ereje helyre hozza a szenvedett veszteségeket.

Nem akarunk vitatkozni a felett, hogy e vigasztalások mennyire alaposak, mennyire nem. De egyet tudunk, egyet merünk határozottan állítani. Bár mi igazság rejlik is az idézett közhelyekben: *mi, a most élő nemzedék, Gróf Mikó Imrében magunkra nézve helyre pótolhatatlan veszteséget szenvedtünk!*

A nemzet erejét, igaz, *egy* fiának, bár mi nagy, bár mi jeles legyen is, elvesztése nem töri meg. A magyar nemzet túl élte egy Hunyadi, egy Mátyás, egy Széchenyi elvesztét! Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egy más főgondnokot fog választani, tán kevésbbé jelest, tán nem oly tapintatost . . . az egyház ügye azért nem fog megbukni. A gazdasági egyesület, a muzeum-egyesület csak fognak találni magoknak elnököket; ha mind ez elnökségek nem is lesznek *egy* személyre ruházva, tán még bizonyos tekintetben jobb is lesz. De egyet nem fog egyhamar találni hazánk a királyhágón inneri része, a mit gróf Mikó Imrében elvesztett.

Gróf Mikó Imre az erdélyrészi társadalom anynyiféle osztályra és rétegre vált testében egy központi súlypont volt, a mely körül a legkülönbözőbb elemekből egy formailag szervezetlennel látszott, olykor saját keblében még szétágazásokat is mutatott, de még is rendszeres testület csoportosult. Értette ő a nagy mesterséget, hogy miként kell a különböző tehetségeket a hasznos és üdvös közmunka körébe vonni és a közügy érdekében célszerűen működtetni. A mit a távol állók rövidlátósága, olykor gúnnyal is, „udvar“-nak képzelt, az nem volt

egyéb, mint a társadalom, a tudomány, a művészet jeles munkásainak gyülekezete, a mely gróf Mikó Imre személye, mint központ, körül öszszesereglett, a melynek ő volt éltető lelke és öszszetartó kapcsa, a mely részint vele, részint általa, majd buzdítása, majd megbízása és utmutatása szerint, hol tőle ösztönözve, hol mérsékelve, minden üdvösben és jóban segítéyzve és támogatva működött és dolgozott, küzdött és haladott a főczél, nemzetünk közmívelődése és anyagi jólléte előmozdítása érdekében. Gróf Mikó háza, mint a mesebeli Artus király kerek asztala, gyűlhelye volt a jeleseknek. Mánás és polgár, tudós és művész, államférfi és gazda, egyházi és világi, pap és katona találkozott itt, hol nagyobb és hol kisebb gyülekezetben; országos törvények és társulati rendszabályok, nagyszerű tudományos művek és alkalmi versek, nemzeti nagy ünnepek és apró meglepetések, a köz- és társadalmi élet mindennemű mozzanataira vonatkozó tervek és intézkedések lettek itt előlegesen megbeszélve, alaposan megvitatva és sikeresen végre hajtva. A mi innen indult meg, annak a sikere biztos volt, mert vagy nem talált ellenzékre, vagy ha igen, legyőzte. Lehetett itt látni politikai ellenfeleket, a tudomány egymással homlokegyenest ellenkező irányainak képviselőit, elkeseredett személyes ellenségeket gróf Mikó Imre vezérlete alatt egyetértő lelkesedéssel egy közös célra egymás mellett vállat vetve közre működni; mert ő értette azt a nagy mesterséget, miként lehet az egyesben elhallgattatni a magánérdeket a közérdekkel szemben, miként kell az egymás ellen törő erőket egy irányba terelni, miként lehet az egész szolgálatába foglalni azt, a mi magára nem tud egész lenni. Szóval gróf Mikó Imre nem csak maga dolgozott, hanem tudott másokat is dolgoztatni, még pedig mindenkít a maga saját hajlama és tehetsége szerint.

Ő nincs többé, és e központ elveszett. Ki lesz az, a ki ugy mint ő képes lesz enynyi és ilyen erőt maga köré gyűjteni és a közjó érdekében működtetni? Könnyes szemmel és fájdalomdult szívvel kénytelenülünk azt mondani: ez idő szerint e hazában nem tudunk, nem ismerünk senkit. Sirassuk hát nagy halottunkat! Látott az ország sok jelest sirba szállani, de *oly halottja mint gróf Mikó Imre rég nem volt Erdélynek és sokáig nem lesz.*

Legyen emléke áldott, valamint áldás volt egész élete; de keservünk közt lebegjen szemünk előtt az ő mintaképe, vezéreljen minket ezután is halhatatlan szelleme!

Kisebb közlemények
az élet- és szövettan köréből.

Dr. Török Aurél trtról, Kolozsvárt.

1. Az élő sejtállomány (protoplasma, bioplasma) finomabb szerkezetéről. Kétségbevonhatlan tény, hogy a sejtekben létező élő állomány működéseinek megértésére a molecularis szerkezet, a milyent a chemia értelmében valamenynyi testnek kell tulajdonítanunk, ki nem elégitő. Bármily összetettnek is képzeljük a sejtállomány tömecszeinek alkatát, bármily nagyoknak is mondjuk ezen tömecszek mikrokrith einek (tömecsúly egységeinek) számát, nem leszünk képesek az élő állomány sajátosságait oly viszonyba hozni, a melyben hozni szoktuk p. az egyes szénvizegyek sajátosságait a vegytani tömecszerkezettel. Hejyesen emelte ki azért Brücke, hogy valamenynyi élő állományban a tömecszerkezeten kívül még egy más szerkezetet is kell megkülönböztetnünk, a mely szerkezetnek összetettsége és bonyolultsága más irányban keresendő, s a mely szerkezetet mi a szervezettség (organisatio) nevével szoktuk megjelölni. Élő állományt teljesen egynemű, homogén szerkezettel (mint p. a fehérnyeoldatnál) nem képzelhetünk.

Ha tehát a protoplasma alapállománya, mint közönségesen homogenek nap mondatik, az bizonyára csak oly értelemben veendő, hogy a mikroszkopiai észlelet mellett nem sikerült azon finomabb részleteket megkülönböztetni, a melyek a csekély fénytörési eltérésüknél fogva külön váltan ki nem vehetők. Újabb időben, mióta a tudományos világ figyelme Schultze és Beale fölfedezései által a protoplasmára fordított, a protoplasma finomabb szöveti szerkezetének kérdése többszörös tanulmány tárgyává tétetett. Frommann („Zur Lehre von der Structur der Zellen“ jenaische Zeitschrift für Naturwissenschaft stb. IX. Bd. N. F. Zweiter Bd. 2. u. 3. Heft 280—590 old.) Heiszmanna („Untersuchungen ü. d. Bau des Protoplasma“ stb. Sitzungsbr. der k. Akademie 1873) azon leletéből indult ki, hogy az élő és összehúzó állomány finom és sűrű fonalhálózatokból áll, a melyek csomópontjaikban szemcséket tartalmaznak és a melyek a csontmagot (és ez által a sejtmagvacsot) ép oly keresztül-kasul járnak, mint magát a sejttestet. A protoplasma külemében mutatkozó eltérések visszavezethetők ezen hálózatok összehúzódságának és kitágulásának változásaira, a mivel egyszersmind összefüggésben van a protoplasma szemcsék nagyobbodásának és kisebbedésének jelensége. A sejteknek széléről a fonalhálózatok finom nyulványokat bocsátanak kifelé, a melyek mint a kötőszövetnél, porcz- és csontnál az alapállományt keresztül-kasul hálózák, míg a mirigy- és felhámsejteknek a szomszédos sejteket (mint a tövises és rovatos sejteknél) kötik össze. Zsenge korában a protoplasma nem áll ilyen fonalhálózatokból, hanem compact tömegeből, a melyben mindinkább több ürese (vacuola) keletkezik, a melyeknek egymással való közlekedése által, a határfalak beszakadása következtében elvégre egy hálózatrendszer jó létre, a melynek csomópontjaiban finomabb

és durvább szemcsék fekszenek. A sejtállomány középrésze a mag, egy bizonyos ideig még egynemű marad, később azonban a magban is rekeszfűrők különülnek el, a melyekből azután a fonalhálózat jó létre. Valamint a sejtállomány környi részeiben, úgy a középső részében, a magban is bizonyos tömöttebb részecskék nem egyebek, mint az úgynevezett magtestecsek. Ha a szöveti elkülönzés még tovább folytatódik, úgy a mag és a magtestecsek is eltűnnek és az egész sejttest egy durvább és finomabb csomópontokkal bíró hálózatrendszerre válik. A sejttest ezen szerkezeti állapota előzi meg az úgynevezett alapállományok (Grundsubstanzen) képzésének szakát. A fonalhálózatok képzése főleg a folyamrák véresejtjein észlelhetők. Frommann szerint a szemcsék átalakulásaiból tágközű hálózat jó létre, a melynek fonalai részint az egyes, részint pedig a soronként vagy csoportonként fekvő szemcsékkel még összefüggésben vannak, mindazáltal nem lehet elvitatni, hogy a fonalok képzésében bizonyos megsűrűdés által a protoplasma hyalin része is részt vesz. A fonalhálózatok nem állandó képletekül tekintendők, mert részben újra szemcsékké olvadhatnak szét, a míg ezalatt új fonalreczék és eltérő összszeköttetések jönnek létre. Frommann a mondott szerkezetbeli viszonyokat nemcsak a rák véresejtjein, hanem a dűczsejtjein is észlelte, sőt ez utóbbiak oly határozott képeket nyújtottak, miszerint eredménykép kimondja: hogy a dűczsejtek (és valószínűleg egyéb sejtek) állományában közönségesen leirt szemcsék nem egyebek, mint a protoplasma állomány egymással összefüggő finom fonalhálózatának csomópontjai.

2. A sejtagnak (nucleus) szerkezetéről és kifejlődéséről újabb időben igen érdekes controversek nyilvánultak. Hertwig O. (Morphologisches Jahrbuch. Eine Zeitschrift für Anatomie und Entwicklungsgeschichte I. Bd. 3. Heft) a túskebőrűek (Echinoderma) petéinek kifejlődését tanulmányozván, oly leletekre jutott, a melyek ha igazolást nyernek, nagy jelentőségre fognak vergődni. Hertwig a *Toxopneustes lividus* túskebőrű petéit részint hevenyen, részint pedig keményítve és pedig a fejlődés különböző szakában vizsgálta. A petefészekben levő még éretlen petének állománya sugarasan csikolt, a mi sugárirányú finom csatornácskáktól ered; itt tehát a protoplasma-hálózat helyett csöves szerkezettel bír. A petének magja (a csírhólyagcsa) egy kettősen határolt hárttyával bír, a mely hárttya a szomszéd protoplasma elkülönülési termékeül jó létre és Auerbach szerint a sejtagnak járulékos képletéül tekintendő. A csírhólyagcsa tartalma víztiszta és nyúlós folyékony nedvből áll, a mely a golyóképű csírfoltot (a pete magvacását) veszi körül. Az éretlen petében rendszeren csak egy magvac található, a mely a csírhólyagcsának inkább környi részében fekszik; mindazáltal előfordul, hogy a nagyobb magvacson (csírfolton) kívül 2—3 kisebb csírfolt (mellékmagvac, Nebenuncleoli) található. A magvac állománya egynemű, tömött, halványszürke fehérnye állományból áll, a mely állomány Osmium sávval és carminnal sajátágosan jellegző színezést

mutat. Auerbach, ki a sejtmagvacsok ezen sajátosságát újabb időben részletes tanulmány tárgyává tette ezen állományt, a mely a mondotakon kívül még főleg ürcseképzés és amoeboid alakváltozás által van jellemezve, „nucleolar állomány névvel jelölte. Hertwig a toxopneustes lividus petéinek magvában megkülönbözteti: 1. a hárttyát, 2) a magnédvet (Kernsaft) és 3) a magállományt t. i. az említett compact csírfoltot (Auerbach nucleolar állományát), a mely a csírhólyagcsa falaihoz finom fonalak (protoplasma-fonalak) által van rögzítve, úgy, hogy az ilyen csírhólyagcsa egy növényi sejthez hasonló képet mutat. A csírhólyagcsa, a mely a petesejt magvának szerepével bír, egy igen magas fokú elkülönzési képlet gyanánt tekintendő.

Ezen képletről Hertwig azon nevezetes változást észlele, hogy a pete érésekor a csírhólyagcsa a protoplasma özsze-huzó ereje által helyéből kihajtatik és a pete felületére tolatik, ugyanezen idő alatt a csírhólyagcsa hárttyája feloldódik és a tartalma a protoplasmába ömlik, azzal özszekeverődik és a *csírfoltot* kivéve, a mely magként visszamarad egészen (feloldódik) eltűnik. Az érett petének magja tehát nem egyéb, mint az éretlen petének volt magtestecse (a csírfoltja).

Hertwig, ezen lelet által egy újabb adatot szolgáltatott arra nézve, a mint azt régiebb időben már Purkiné és v. Bauer, újabb időben pedig Kleinenberg, Cellacher, Goette stb. észlelték, hogy a csírhólyagcsa már a barázdolás előtt eltűnő, az új ébrényi szervezet sejtmagjai nem tőle veszik származásukat. Hertwig továbbá azon érdekes leletet közli, hogy az érett petének említett magva megtermékenyítéskor az ondószálcsa fejével egyesül, copulationa lép. Gyakran találhatni oly megtermékenyített petéket, a melyekben az említett magon (t. i. a volt csírfolton) kívül még egy másik kisebb testecske látható, a mely a behatolt ondószálcsa fejecsnél nem egyéb, a miért is Hertwig a megtermékenyített petének ezen második magvát „ondómag“-nak (Spermakern) nevezi. Később a két mag teljesen egybekel és ezen egybekelés indítja meg azon folyamatot, a mely az új szervezet testének kifejlődését maga után vonja, t. i. a barázdolást. Hertwig a copulatio által keletkezett egységes magvat az említett mozzanatnál fogva „barázdolási mag“-nak (Furchungskern) nevezi, a melytől sajátyszerű osztódás által a többi barázdolási gömbök magvai erednek. Hertwig ezen lelete ellenkezik az Auerbachéval, a mely szerint a petemag a barázdolási folyamat előtt eltűnik és az u. n. karyolyticus alakká szétolvad, úgy, hogy az új magvak mintegy palingenetice erednek az egységes peteállomány belsejében. — Miután a sejtmagvak keletkezése még nyílt kérdésnek tekintendő és arra még többször fogunk visszatérni, az illető részletekre nézve az eredeti értekezéseket kell az olvasó figyelmébe ajánlanunk.

A francia forradalom philosophiája.

Paul Janet: „*Philosophie de la revolution française. Paris 1875.*“

czímű művének ismertetése.

(Librairie Germer Ballière)

(Folytatás.)

Demokratico-catholicus és demokratico-socialis iskola;
Bucheze, Louis Blanc.

A juliusi forradalom új iskolát teremtett a forradalom történetében; iskolát, a mely in se, et per se dicsőítette a forradalmat, sőt annak minden iszonyúságát, a mely a forradalom leghitványabb szereplőit is az egekig emelte. Ezen iskola, a helyett, hogy megértette volna azt, a mit a bölcsek Toqueville mondott, hogy t. i. „a forradalom hibája s bűne az volt, hogy a szabadságot részint nem értette, részint megvetette, s e miatt vált tökéletlenné s gyarlóvá,“ nyíltan megvetette a szabadságot, a melyet individualismusként gúnyolt, s bálványává tette a testvériséget, értvén ez alatt a social-communismust. Ezen iskola maximája ez: „a forradalom, kivéve annak jakobinus korszakát, tulajdonképpen csak az individualismus műve volt, az individualismus és a bourgeoisie érdekében; most már oly forradalomra van szükség, a melyet a nép hozzon létre, a nép érdekében.“

Ezen iskolának két különböző írója van, u. m. Bucheze és Louis Blanc. Amaz megfoghatatlan módon házasítja össze a catholicismust a socialismussal. Művében sok érdekes adatot hoz napfényre a forradalom történetéből. Elvei közül pedig megállhat az, hogy a constituant nagyban hibázott, midőn „a kötelességek mellőztével előtérbe állította a jogokat, mert a jogok elmélete, kötelességek elmélete nélkül, csak zavart csinál.“ Szerinte a népfőlség elmélete „bensőleg ugyanazon egy a catholicismussal, mert mind kettő azt parancsolja, hogy mindenki engedelmeskedjék az egésznek; továbbá mert mindenik egyformán figyelembe veszi a múltat, jelent és jövőt, azaz minden későbbi generációt; mindenik az egész emberiséget egy néppé forrasztani törekszik az egyenlőség törvénye alatt; végre, mert népfőlség egyenesen és közvetlenül az egyház tanaiból származott.“ „A népfőlség nem egyéb, mint a közös tevékenység, munkásság céljának souverainitása; a társaság célja pedig, a mit maga az evangelium tűzött ki, és a mire a jakobinismus törekedett, a testvériség, u. m. az igazi egyenlőség, azaz minden kiváltságnak, még pedig nem csak a nemesség és papság, hanem a bourgeoisie kiváltságainak is, u. m. az egyéni birtoknak eltörlése, a teljes egyenlőség.“

A forradalom bűneit soha senki sem védte cynikusabb módon, mint ez az iskola. E szerint a szeptemberi megszállás „szeptemberi tény,“ a közjóllét ténye, a melyet „csak azok kárhoztatnak, a kik nem látják be azon okokat, a melyek őseinket vezéreltek.“ „E tény áldozatai bűnösek voltak, mint az ellenforradalom részesei. Nem lehet tagadni,

hogy ez hasznos mivelet volt, s ez elég annak védelmére. A kik ezen morális bizonyítás helyességét tagadják, azok nem igazi tagjai a társadalomnak, s nem bírnak igénynyel a társadalom jótéteményére; a kik a nemzeti kötelességet el nem ismerik, azokra nézve nincsen semmi jog.“

Noha ezen örültséggel határos fanatismusnak éppen ostobasága az, a mi minden okos és becsületes emberben megbotránkozást, sőt undort ébreszt: mégis ez csábította el az értelmetlen tömeget, a melynek philosophiájává lettek ezen elvek. Az okos ember nem csodálkozhatik eléggé, midőn látja, hallja, hogy a communismus ilyes apostolai 20 év óta uton, utfélen prédikálják, hogy: a forradalom az egyenlőséget feloldozta a szabadságnak, s előtérbe állította az individualitást.“ Ellenkezőleg! az volt a forradalom hibája, hogy Richelieu és XIV. Lajos centralisatióját örökölte, s az absztrakt egyenlőség fantomja után kapkodott. A demokraták ezen vádjai hasonlítanak az arisztokraták vádjaihoz annyiban, hogy ezek is felhozzák, miszerint a forradalom teljesen emancipálta az egyént; csakhogy ezek szerint a papság és nemességnek kellett volna lenni a gyámhatalomnak, a melyet a demokraták a társadalomnak vindikálnak.

Louis Blanc okosabban védi ugyan azon fanaticus tanokat, noha ő is tökéletesen egynek veszi a szabadságot és individualitást. Szerinte háromféle szerkezet lehetséges, u. m. a tekintélyre, szabadságra és testvériségre alapított. A tekintély uralkodott az egész középkorban, u. m. a pápaság és absolut monarchia tekintélye; a szabadság, azaz, az individualismus Luther korában jelent meg s a francia forradalomban jutott győzelemre; a testvériség a jövő társadalom alapja; ez megjelent ugyan a forradalomban, de legyőzött Robespierre bukásával. A forradalomban az alkotmányozók és girondisták az individualismus bajnokai voltak. A szabadság nem egyéb, mint minden egyén felszabadítása, hogy küzdhessenek egymás ellen; e küzdelemben az, a kinek birtoka, vagy capitalisa van, természetesen erősebb, s legyőzi azt, a kinek nincs; csak amannak áll módjában képeztetni gyermekeit, meggazdagodni, s kezébe ragadni a kormányt, tehát az ilyen szabadság csak a bourgeoisieknak használ. A forradalomban uralomra jutott szabadság nem tett egyebet, mint megalapította a censusképesek uralmát politikai szabadság név alatt, s felidézte a gazdagoknak a szegényeket megsemmisítő concurrentia-ját iparszabadság név alatt. Holott nem ezt kellett volna tennie, hanem az ipar fölötti rendelkezést a társadalomra kellett volna ruházni. Az alkotmányozó gyűlés a papi és nemesi arisztokrátiát csak azért buktatta meg, hogy a bourgeoisie-t állítsa helyére; valóban ezt tette, megkülönböztetvén a polgárokat activ és inactiv polgárookra. A királyi és papi jószágok áruba bocsátása csak azoknak használt, a kiknek volt pénzök, hogy vásárolhassanak; az önadóztatásban rejlő nemzeti jog csak azoknak használt, a kiknek volt mitől adózni. A testvériség eszméjét csak a terroristák képviselték.

Louis Blanc nagy elentétbe jön magával, midőn elősmeri, hogy

e haszontalan forradalom jelentékeny mérvben javította a falusi volt jobbágy nép helyzetét. Továbbá nagyon téved, midőn a terroristákat a testvériség képviselőinek állítja; mert a demokrata Quinet teljesen bebizonyította, hogy Robespierre, mintán leverte a girondistákat, határozottan megtagadta előbbi socialista színezetű elveit, határozottan respektálván az egyéni birtokot.

Tény, hogy a socialismus a szabadság ellen küzd; de az is tény, hogy a szabadság bukása nem a socialismus, hanem a despotismus malmára hajtáná a vizet és hogy a terrorismus szövetezése a socialismussal csak iszonyu eredményeket szülhetne.

Azt egy okos ember sem állítja, hogy nem kellene a társadalom mostani helyzetén javítani, s hogy nem kellene törekedni a józan értelemben vett testvériség megvalósítására. De az tény, hogy a testvériség, a mint ezen iskola felfogja, nem egyéb, mint az emberiség ellen intézett támadás, és a kikerülhellenül létezni kellő osztályoknak egymás ellen lázítása. Az ő eszményök: a hatalom által az emberekre erőszakolt egyenlőség, és despotismus által parancsolt testvériség. Ők behunyják szemüket a forradalom által létrehozott nagy jótétemények előtt, a mely forradalom jogokat adott az embereknek; ők csak az ábrándok világában élnek; mert absolut boldogságot teremteni akarni merő ábránd.

A forradalom plilosophiájában Louis Bl. megy legmeszebb. Vannak ugyan még tulzóbb írők is, p. o. a Herbertisták, Maratisták, de ezeket nem lehet philosophusoknak tekinteni, annál fogva ezekről szó sem lehet a forradalom philosophiájában.

A forradalom philosophiája a juliusi napokban ment a legszélsőbb tulságig, azóta lassankint vonul vissza, a higgadt megfontolás felé. Igaz ugyan, hogy éppen napjainkban láttuk a socialis forradalom legdühösebb kitörését, és hogy a socialismus elveinek nagyszámu hirlapok szolgálnak: de az értelmiségnek semmi köze többé ezen törekvéssel, az értelmiség higgadtság utján jár.

Anti-jakobinus republicanusok, Michelet, Quinet.

Mínt hogy a socialista jacobinismus képezi a forradalom legszélsőbb határát, innen kell történni a visszafordulásnak a mérséklet utjára. Természetes, hogy egy meggyőződésből demokrata republicanus tollából jött czáfolatok a forradalom tulzásai ellen nyomatékosabbak, mint egy aristokratái. Az aristokratától jött támadások a socialismus és jacobinismus ellen, inkább ártanak, mint használnak az ügynek, mert minden olvasó előleges elfogultságot, sőt gyűlöletet feltételez nálók.

Demokrat republicanus támadók a forradalom tulzásai ellen; Michelet és Quinet; ezek oly rokonok, mint Thiers és Mignet. Mindegyik kitünő kapacitás, azon különbséggel, hogy Michelet inkább poéta, Quinet philosophus; amaz néha a képzelődés gátolja a helyes látásban, ezt pedig a komorság fellegei.

Michelet műveinek olvasásánál csodálkozni kell azon, hogy ez a

poétás író csak oly kevészer csatlakozik ítéleteiben, és hogy csodálatraméltó igazságossággal találja, és tárja fel a mély historiai igazságokat. Nagy kár, hogy előadása fásasztó, apocalypticus modora miatt. Senki sem mutatott rá okosabban a forradalomnak egy fő tényére, u. m. a parasztek felszabadulásának nagy fontosságára; senki sem mutatta ki ily világosan, hogy a nép, a forradalom kezdetén is szerette a királyt; senki sem tüntette fel ily okosan, hogy a forradalom tényei közül a jók, általában a nemzet művei, és önkénytesek; ellenben a rosszak, egyes embereknek tulajdonítandók. A forradalmat Marat s Robespierre rontották meg; a nép szerette Mirabeaut hibái daczára is, s gyűlölte Robespierret érdemei daczára is. Alaposan bebizonyítja, hogy hibás azok állítása, a kik a forradalom kezdetétől datálják a bourgeoisie és a nép közti gyűlöletet, mert ezek kezdetben egy úton jártak; megmutatja, hogy a testvériség nem ellentéte a szabadságnak, sőt csak szabadság mellett valósulhat meg. „Semmi sincs szabadabb, mint a testvéri vonzalom.“

A jakobinusok, bizonyos tekintetben, a forradalom papságát képezték. Nem igaz, a mit Louis Blanc mond, hogy a jakobinusok képviselték a testvériséget, mert a jakobinusok éppen olyan nyárspolgárok voltak, mint a girondisták; egy jakobinus sem került ki a nép kebeléből. A girondisták sikertelenségének oka nem a bourgeoisie, hanem a szokásos szellem; mindkettőnek közös hibája volt, hogy a nép fölött állónak tekintette magát tudományosságánál fogva. Nagy hibának vallja már azon korban látni a munkás kérdést, mert akkor még nem hogy e kérdés, de maga, amaz úgy nevezett munkás osztály sem létezett. „Az új Franciaország, u. m. a parasztek és munkás Franciaországa két ízben született, u. m. a parasztek szabaddá lett 89-ben, s illetőleg a nemzeti javak megvásárlása által; a munkás osztály pedig 1815-ben született, midőn az állandó béke óriás mérvű ipart teremtett.“ (Ebbe ha van is egy kis stilaris nagyítás, de maga a lényeg való, igaz.)

Azonban van Michelet művének két nagy gyöngéje, egyik az angolok, másik a papok elleni gyűlölet. Amazt azzal indokolja, hogy „Anglia megesalta Franciaországot a maga ál-eszményével, u. m. localis intézményei varázsával.“ „Az angol egy szerszám, a francia pedig ember.“ Ma már nem győzünk eléggé csodálkozni e gyűlöleten; ma már senki sem hiszi, hogy Franciaország intézményei jobbak volnának, mint az angolokéi; ma már legfőlebb irigyelni tudjuk, az angol intézményeket s semmi esetre sem gyűlöljük az angol népet.

De még nagyobb mértékben gyűlöli Michelet a papságot. Miért? „mert a keresztyénséget eltorzította.“ Az európai népek életében két nagy esemény van, egyik a keresztyénség, másik a forradalom. A papság keresztyénsége lényegesen különbözik a valódi keresztyénségtől, mert mindössze két dogmából áll, u. m. eredendő bűn, s isteni kegyelem. A forradalom, noha későn, de igazságot szolgáltatott a keresztyénségnek a kegyelem vallása ellenében, midőn viszszaadta az ere-

dendő bűn által elvett jogait, méltóságát, s a földi életre is alkalmazta azon egyenlőséget, a melyet a papok vallása csak a menyinyországra tartott érvényesnek.

Igaz, hogy a keresztyénség így értette az egyenlőséget, s ez által némileg lábat adott az absolutizmusnak, éppen, mint a hogy védte a régi társadalom nyavalyáit: de még is világos Michelet tulajdonsága. Mert valamint semmi eszményi, úgy az eszményi keresztyénség is soha sem testesült meg egészen a keresztyén társadalomban. Ugyanazon egyház és papság, a mely predikálta: „ti szolgák! engedelmesek legyetek uratok iránt“, véghetetlen sokat tett a rabszolgaság eltörlésére, s a jobbágyság enyhítésére. Az eredményben teljesen mindegy, hogy a papság ezt, a ker. testvériség, vagy a természeti jogok nevében tette-e; mindegy ez, mind a népet, mind azon nemes sziveket illetőleg, a melyek készséggel levonták a ker. vallásból mindazt, a mi levonható volt. Tény, hogy a keresztyén testvériség eszméje mindig nagybodó mérvben vált valósággá az életben, és midőn a XVIII. század philosophusai felállították az emberi egyenlőség elméletét, s a forradalom megvalósította azt, méltó joggal mondhatták a keresztyének, hogy „ezek a mi elveink, tőlünk kölcsönöztétek.“ Igaz, hogy a cath. egyház sok tekintetben ellensége volt a forradalomnak, de a cath. egyház nem az összes keresztyénség. Végre is hiba teljes elmentétekként állítani föl a keresztyénséget és a forradalmat, mert a forradalom a keresztyénség eszméit valósította meg; igazsága van Toquevillenek, midőn mondja, hogy csak látszatos az ellentét a keresztyénség s a forradalom közt. Hogy Michelet nézetei tulságosak, mutatja az is, hogy a nem catholicus keresztyének, keresztyén létökre is eljutottak a szabadság, egyenlőség, testvériségnek egy nagyon jelentékeny fokáig.

Quinet műve is nagyon érdekes. Ő ifju korában, éppen oly szentül hitt a forradalom dogmaiban és jövőjében, mint Michelet. És míg az író Michelet, nyílt, őszinte, lelkesült apostol, addig Quinet olyan apostol, a ki keservesen csalódottnak s kiábrándultnak látszik. Nem tagadja ugyan meg a forradalom elveit, de nagyon keserű igazságokat mond el róla. Az ő munkája jellemvonásai a tűz, a fájdalom és nemes bölcsészet. A fő kérdés, a melyet ő vizsgál, ez: „Miképpen van annak, hogy e nép, a melynek jelszava volt szabad lenni, vagy meghalni és a mely oly nagyszerűen tudott a szabadságért meghalni, nem tudott szabad lenni.“

Quinet, a keserű igazságok elmondása mellett is védi a forradalmat némely támadások ellen. P. o. szemére vetik az emigránsok iránti kegyetlenséget. Erre azt feleli: hát XIV. Lajos nem üzött-e ki 200,000 protestánszt; szemére vetik a sok befogatást; hát XV. Lajos pecsétes levelei?; szemére vetik a vérengzést; hát II. Fülöp, Alaba herczeg és a Bertalan éj? Igaz, hogy bűnös a forradalom azért,

299

hogy ő is alkalmazta ezen elveket, de nem ő találta fel. És midőn rájött, hogy ezek hibák, megvallotta hibáit, s igyekezett jóvá tenni, míg ellenben a monarchák legszönyörűbb tetteket is szépítik, szépíttetik. Soha egy fejedelem sem indított pert saját hóhérja ellen, de a forradalom megtette. (Carrière stb.)

72

Noha a forradalom nem maga találta fel a zsarnokságot, de tagadhatlanul alkalmazta, még pedig oly mérvben, hogy p. o. a 18. hónapig tartott terrorismusra gondolva „megzavarodik az ész, fellázad a szív; fájdalomra indulnak a részvét hurjai, mert ez egy olyan tény, a mely mind a politikai törvények, mind a historia rendes határára túlik.” E rendkívüli tény okait vizsgálja „A terrorismus elmélete” című részben, s mondja, hogy a terrorismus, kezdetben, csak esetleges volt, Ropespierre és St. Just csinálták rendszerré, a mi nekik annál könnyebben ment, mert a forradalomnak egyik fatuma volt, hogy általában absztrakt eszmények után kapkodott, annyira, hogy a gyakorlati életet s az embert nem vette figyelembe. Szentül hitte, hogy nem vall semmi kárt, ha az embereket kiirtja s maga körül pusztaságot teremt, éppen mintha azt mondta volna, hogy az emberi nemzet semmi kárt sem vall, ha az egész emberiség leölelik is. A terrorismusnak másik oka volt a philantropia. Mert Rousseau elmélete általában jónak, becsületesnek tartotta a népet és midőn mégis látták, a vezetők, hogy baj van, szentül hitték, hogy ez: conspiratio, árulás műve, tehát lakoljanak az árulók.

Mit eredményezett a terrorismus? Ha a megfélemlítést, mint rendszert alkalmazzuk, annak nem lehet vége, mert e rendszer mindig új meg új ellenségeket teremt, a kik csak az alkalmat lesik annak megbuktatására; következésképpen ha e rendszer fenn akarja tartani magát, mindig tovább tovább kell annak mennie. Azon nemzedék, a mely már a félelem uralmához van szoktatva, semmire sem hajtható rettegtetés nélkül. Másik eredmény: Mondják: „a terrorismus mentette meg a forradalmat.” „Mit mentett meg? Nyolczvan évi tapasztalás után mondom (1852-ben): Semmit! Roszszabb állapotban nem lehetnénk.”

Kérdés: Franciaország a szabadság, vagy a despotismus által fog-e megszabadulni a forradalmaktól? A liberalis többség a roszszabbtól fél; Quinet pedig még reményl valamit és pedig azért, mert Franciaországban nem lát olyan plebs-et, mint a római volt, a melynek jelszava volt: panem, et circenses.

59

Van-e Quinetnek ebben igazsága? Aligha van. Mert hát nem azt látjuk-e, hogy a mily mértékben nyílik kilátás a szabadságra, oly mértékben emeli fel fejét a csöcselék. Ezt nem látja Quinet, s nem akarja hinni azt sem, hogy e csöcselék már a forradalom alatt is nagyban szerepelt, midőn erőszakoskodott a nemzetgyűlésen. Quinet nem akarja látni, hogy igen is! megvan ez a veszélyes elem, a mely nagyon is biztos alapja a caesarismusnak és hogy a caesarismus tulajdonképpen nem egyéb, mint koronás csöcselék. Ha van jövője a caesarismusnak, azért van, mert az emberek rettegnek e csöcseléktől s szabadulni akarnak tőle minden áron.

Nemzetgazdász iskola, Young, De Lavergne.

Kétségtelen, hogy a forradalom okai közt vannak olyanok is, a melyeket nem a philosophia és nem a magas politika körében, hanem a szegény népnél kell keresni, vagy is a nemzetgazdász mezéjén. E tudomány, a maga roppant terjedelme daczára, főként azon különbségekből áll, a melyek e tekintetben láthatók a régiebb és újabb társadalmi viszonyok közt. Legio azon írók száma, a kik ezen oldalról vizsgálták a forradalmat, de a sok közül itt is csak kettőt vegyünk föl, u. m. az egykoru Young Arthurt és a mi korunkban élő De Lavergnet.

Young szerint nem a magas politika volt a forradalom főoka, hanem a társadalmi bajok, a melyek részint a királyságtól, részint a kiváltságos rendektől származtak. A királyság bűnei voltak p. o. az adók igazságtalan, aránytalan kivetése, a behajtásoknál előforduló tömérdek abusus; a nem nemes lakosságot terhelő ujonczozás, a vadászati jognak a királyi hercegek által botrányig vitele. A földesurak bűnei: a nagyon önkényes urbéri biráskodás, robotok, malom, borsajtó jog, stb. Young az utasításokból merít e tekintetben rendkívül sok érdekes adatot, a melyek hathatósan bizonyítják, mennyire nincs igazságuk azoknak, a kik azt mondják, hogy „a nemesség megértette az idők szavát s kész volt engedni a méltányos kívánalmaknak,” mert, noha voltak ilyen nemesek, de ezek csak kivételek. Számptalan utasítás bizonyítja, hogy a nemesség nagy része még most is kívánta a feudalis jogok biztosítását, p. o. a fegyvertarthatás kizárólagos jogát, a katonaállítás eddigi módjának fentartását, a katona-tisztségeknek s magasabb papi hivataloknak csak nemesek által viselhetését, sőt a pecsétes levelek fentartását is. Kivánta ugyan ezeket a papság is, de a papságnál aránytalanul sokkal több a szabadelvű utasítás.

Young, a mily helyesen itél a forradalomnak fentebb említett okairól, éppen oly éles látással jövendöli meg annak eredményét is. „Mindazok után, a miket itt láttam, hallottam; teljes meggyőződésemm, hogy ezen forradalmi változás kikerülhetlenül szükséges volt a nép javára. u. m. a királyi hatalom korlátolása, a feudalis abususok eltörlése, az egyháznak az államba visszavitele, a pénzügyi visszaélések kiigazítása, az administratio és igazságszolgáltatás megtisztítása stb.” Ugyanő belátta a forradalom abususait is, kivált a birtokjog szentségének megtámadásában. Mint angoltól, nagyon természetes tőle az a nyilatkozat, hogy az alkotmányban több aristokratiai elemet kellett volna megtartani, mert, a mint most áll a dolog, nincs többé más különbség, mint az, hogy némelyeknek van vagyonuk, némelyeknek nincs; és minthogy a társadalmak természete az egyenlősítés felé törekedés, most már mulhatatlanul be fog következni, hogy a vagyonatlanok meg fogják támadni a vagyonosok vagyonát.

De Lavergne, a főbb eszmékben egyetért Younggal. Elösmeri,

hogy a forradalom is jótékony volt, de másfelől állítja, hogy XVI. Lajos alatt, már a forradalom kitörése előtt történtek némely lényeges lépések a későbbi nagy eredmények biztosítására. Megvallja azt is, hogy maradt még elég tenni való; „az emberi jogok,“ ha nagyon metaphysicus módon proclamáltattak is, az emberi társadalom jóllétének alapját képezik; magasztalja az aug. 4. éjen, az érdeketek által hozott nagy áldozatokat, de bevallja, hogy a dolog itt el volt hirtelenkedve s alaposak voltak a király és némely aristokraták által emelt aggodalmak, különösen a papi tized ügyében. Szóval, bár némileg elsietve, megtörténtek a társadalom lényeges reformjai; „itt bevégeztetik a törvényes forradalom s a többi mind erőszakoskodás volt.“ Az egyház és az emigránsok javainak elkobzása, nemzetgazdászati szempontból, elhibázott lépések, nem csak azért, mert a papi jószágok többre becsültettek, mint a menynyit értek, hanem azért is, mert ily tömérdek jószágot nem lehet eladni, ha nincs elég pénz, a min meg lehessen venni, pedig nem volt. Továbbá, mert a következő megmutatta, hogy a forradalom, e tekintetben, a nép geniusával ellenkezőt rendelt; megint állítottak egyházi társulatok s most (1866) nagyobb számmal vannak, mint akkor voltak. Hasonló történt az emigránsokat illetőleg. A száműzött családok ma éppen oly fényesek és nagy birtokosok — sőt némelyek még nagyobb mértékben — mint akkor voltak.

A forradalom erőszakosságainak kártékony voltát bizonyítja az, hogy 1789-től 1815-ig, ugyszólva semmi, vagy nagyon kevés történt a nép jólétének emelésére, ellenben azóta nagyon sok, a midőn t. i. békésebbek voltak a reformok.

Nem lehet tagadni De Lavergne állításainak helyességét, a menynyiben azok az erőszakosság ellen nyilatkoznak. De másfelől, ha neki mindenben hinnénk, azon eredményre jutnánk, hogy: „mivel azóta mind az egyházi, mind a nemesi birtokok ujja születtek, tehát ez a két hatalmas osztály nem incompatibilis az 1789-ki elvekkel.“ E szerint tehát lehetne valamely államban a legnagyobb mérvben kifejeve a politikai és társadalmi egyenlőség a nélkül, hogy ez derogálna a papság és nemesség tulnyomóságának, a mely a mult időkben szerzett érdemekben gyökeredzik. Valóban, nagyon szép és jó volna, ha így lenne.

A mi az eredmények kor szerinti osztályozását illeti: ez, mint tény, kétségtelen, de okai mások, u. m. nem az, hogy akkor az elhirtelenkedés miatt nem volt eredmény, hanem az, hogy 1815 után békés korszak volt. Azon óriás mérvű rázkódásokban, a melyek 1815 előtt egymást követték, szó sem lehetett fejlődésről.

Criticus iskola, Toqueville s a német Sybel.

Midőn 1852-ben feltámadt a despoticus császárság, kezdtek az emberek kétségbeesni, vagy legalább kételkedni a forradalom eddig

bálványozott elveinek helyessége felől. Ehez járult az a meggyőződés_k, hogy Európának némely népei, minden nagy áldozat nélkül eljutotta a szabadság azon mértékéhez, a melyért a francziák anynyit szenvedtek, sőt felül is mulják némely társadalmi reformokban. Ellenbeⁿ úgy látszik, hogy Franciaországban magának az egyenlőségnek elvei is kérdéseseké válnak. Gondolkozni kezdtek az emberek egyfelől azon, hogy a forradalom nem volt elég figyelemmel az egyéni szabadság iránt, másfelől azon, hogy valjon, maga a forradalom által imádott egyenlőség, éppen mint a hajdani római császárságban, nem a despotismus utját egyengeti-e. E gondolat meglepett ugyan sok embert, de leggeniálisabb módon fejtegette Toqueville Elek.

Szerinte a forradalom nem volt anynyira anarchikus, mint gondolják azok, a kik az alakot tárgynak veszik. Igaz, hogy lerombolta a régi hatalmakat, p. o. a tartományit, feudalist stb.: de teremtett helyettök oly erős központi hatalmat, a melyet nem látott a világ a caesarismus óta E tekintetben sokat tanultak a fejedelmek a forradalomtól; ők is lerontották a helyi, autonomikus stb. hatalmakat s centralisatiót alkottak helyettök.

De midőn, a forradalom erős centralisatiót alkotott, ez nem anynyira teremtés, mint a már régóta létezőnek befejezése, kifejtése. Maga a forradalom nagyszerű explosiója is a régibb nemzedékek régóta folyamatosan levő újítási törekvésének befejezése. Mikor kezdődött e forradalom? Az emberek egy véletlen eseménynek, utóbb csodának, szörnynek tekintették, pedig egyik sem volt. Csoda nem volt, mert megvolt a régi kormányrendszerben, még pedig a maga teljességében. Toqueville megmutatja, hogy p. o. a centralisatió a maga óriási nagyságában megvolt már régóta. Európa egy országában sem uralkodott a főváros az ország fölött oly mérvben, mint itt; az egyenlőség sehol sem volt így kifejlődve; a maximum elmélete is megvolt már, szóval a régi kormány adott a forradalomnak igen sok mintát; a forradalom nem adott hozzájuk egyebet, mint geniejének iszonyuságát.

Ha ezek után azt hinők, hogy: tehát semmi új sincs a forradalomban, csalódnánk, mert új benne az, hogy ez az első politikai forradalom, a mely hasonlít a vallási forradalmakhoz. Más politikai forradalmaknak specificus hazájok van; ennek nincs; ez különbség nélkül csinál proselytákat minden nyelvű népnél. Ennek oka az, mert, mint a vallás, úgy a forradalom is általában az embert vette figyelembe, nem pedig mint egyes nemzet tagjait. Ez tette a forradalmat „vallássá, isten és tulvilági élet nélkül; vallássá, a mely, mint az izlam, egyformán hódította a világot eszméivel és katonáival.“ A francia forradalom, mint ilyen, tulajdonképpen a feudalismus lerombolásában s annak romjain az egyenlőség eszméjének megtestesítésében áll. Ezt akarták, ezt próbálgatták a régibb vallási forradalmak is, tehát ez nem egészen új, csak a diadal új. Másfelől ugyan ezen forradalom új, biztos alapot vetett a despotismusnak, midőn a centralisatió új felavatása s megpecsétlése által kiolt minden helyi életet.

Toqueville a forradalomnak sem nem barátja, sem nem ellensége, hanem eszes megfigyelője. Részhajlatlansága nem közönyösség; szive szavait nem hallatja s olvasóival nem rendeleteket, vagy utasításokat akar közleni, hanem igazságokat.

Sybel határozott ellenszenvet tanusít iránta, ugy is mint forradalom, ugy is mint franczia iránt. Mégis megvallja, hogy azóta rendkívül sokat emelkedett Franciaország. Elősméri a régi adóztatási rendszer igazságtalanságát és azt, hogy a forradalom óta, kivéve a terrorismus korát, egy kormány sem volt olyan drága, mint a régi kormány; az august. 4. éjéről elősméri, hogy roppant sok jót tett, midőn megteremtette az állam egységét, a jogok egyenlőségét s a munka szabadságát. Ellenben nem talál elég kemény szavakat az „emberi jogok“ theoriája ellen, különösen azon szempontból, hogy a theoria megelőzte és nem követte az alkotmány megalapítását. Másik vádja Sybelnek, hogy a forradalom nem új, mert a XVI. századbeli német reformatio teremtette Európa szabadságát; a forradalom nem egyéb, mint amaz eszmének utolsó kifejezése, következőképpen nagy hiba e forradalmat tekinteni egy új kor kiindulási pontjának. A mi jó van benne, ez ugyan az, a mi a németeket síkra állította a pápaság, a hollandokat Spanyolország, Angliát a Stuartok, Amerikát Anglia ellen, szóval a reformatio szelleme. Uj benne csak az, a mi ros.

Sybel teljesen összezavarja a forradalom eszközeit annak eszméivel; innen van, hogy szerinte a forradalom a birtokjog megtámadása, az igazságszolgáltatás helyébe a magasabb osztályok üldözésének helyezése s minden kormányhatalom megsemmisítése. Mintha bizony a német reformatio is nem elkövette volna ugyan ezen hibákat. P. o. avagy nem secularizálta-e az egyh. jószágokat; avagy nem üldözte-e a catholicusokat; a mi pedig a forradalom szemére vetett anarchiát illeti, Németországban is nem uralkodott-e ez, kivált a 30 éves háboru dühöngései korában.

Még különösebb állítása Sybelnek az, hogy a forradalom rontotta meg az európai politikai morált és pedig hódításai által. Egyébiránt maga Sybel is érzi, tudja, hogy e téren ellene fordíthatják Poroszország eljárását Mária Terézia és Lengyelország irányában, minél fogva előre megczafolni igyekszik a várható ellenvetést, mondván: „noha Poroszország semmi bántalmat sem szenvedett Lengyelországtól s joga sem volt ellenében: mégis Poroszország nem teljesíthette volna kötelességét másképpen, mint az annexióban részvétel által.“ Hát ez minő morál? Sybel szerint Silezia megtámadása sem ártott az európai politikai morálnak, sőt használt, mert mindjárt azután megkettőztetett erélyvel állt őrt Európa a szerződések szentsége mellett. Franciaország hódításait nem lehet így védelmezni, mert Franciaország nem volt provokálva.“ Ugyan mit tett Franciaország olyat, a mit a nagy uralkodók nem tettek volna? Sőt valóban ártatlan itt Franciaország, mivel provokálva volt.

Igaz, hogy a mi forradalmunknak rokonsága van az előbbi ne-
mes forradalmakkal, s ebből az következik, hogy: t-hát nem holmi a
priori forradalmizáló szándék kifolyása, hanem a multak termé-
szetes következménye s éppen oly jogos, mint a milyennek tartja Sy-
bel amazokat.

De ha elismerjük a hasonlatot a forradalom s a reformatio közt,
tudni kell a különbséget is. A forradalom a XVIII. század philoso-
phiájából származott. A reformatio, ha eljuthatott is ezen eredmé-
nyre, kiindulási pontja semmi esetre sem ez volt, hanem csak az isten
előtti egyenlőség. A forradalom általában az emberi egyen-
lőségért küzdött s ezen sajátságát minden részrehajlatlan histor-
icus elősmeri. Más forradalmak localis természetűek; a mi forradal-
munkhoz csak az amerikai hasonlítható, a menyinyiben a többinél ál-
talánosabb; ugyde az amerikai forradalom is a XVIII. század philo-
sophiájának szüleménye, s sikerét, fele részben, Franciaországának
köszönheti.

(E két kritikus egyezik anynyiban, hogy mindenik szemére veti
az erőszakoskodást és tulságos centralisatiót, azon különbséggel, hogy
Toqueville kimutatja, hogy ezek nem újak s nem a forradalom te-
remtményei.)

A legujabb kritikusok.

Renan megtámadja a forradalmat egyfelől azért, hogy: az
egyenlőségnek feláldozta a szabadságot, vagy is az állam
elméletének az individualismus elméletét; másfelől megtámadja az
egyenlőséget in se, est per se, még pedig azon az alapon, mert az
emberi társadalomnak természetére tartozik, hogy hierarchicus legyen,
mert „az egyenlőség képtelenség.“ „De szép is volt a régi
rendszerben az a kegyelet, a mivel csüggték a becsületes emberek a
feudalis és földesuron, a papságon és királyon. A mostani demokrá-
t philosophia és társadalom nem képes felfogni a régi világ szépségét,
a mostanival szemben, a mely az utálatig önző, mindenből hasznot
les; most már az erény = jogkövetelés; az tartatik legbecsületesebb
embernek, a ki legkövetelőbb.“

Kétségtelenül megvan a demokrat politikában az önzés, és ez
nem szép, nem aestheticum. Igazsága van Aristotelesnek, mi-
dőn mondja, hogy: ha az ember egy görbe botot ki akar egyenesí-
teni, az ellenkező irányban kell görbíteni; az az jó volna a mostani
materialis korba a szép iránt több érteket önteni, de ez nem a po-
litika dolga. E czélt soha sem fogjuk elérni azon régi politikai rend-
szerek magasztalásával, a melyek már visszahozhatlanok. A régi egész
rendszer elválhatlan kapcsolatban állt a középkori vallási hittel, a mely
már teljesen eltűnt. E nélkül gondolni sem lehet a feudalis urak,
papok és királyság iránti pietasra. Adja vissza nekünk Renan a régi
tudatlan hiszékenységet és mi ismét bálványozni fogjuk a régi szent

(u. m. a rheimsi szent olajjal fölkent) királyt. Ugyde éppen ő vetett fejszét a régi ker. hit gyökerére, hogy kívánhat bár tőlünk illet. De szóljunk egészen komolyan. Avagy az aesthetikai szépség-e a politika célja, vagy a népek-jóllete? ez pedig a régi rendszer mozdítja-e elő inkább, vagy az új.

Montegut még meszszebb megy. Szerinte „a forradalom helyrehozhatlanul, örökre megbukott, a menyinyiben annak elvei kivihetetlenek.“ Mi pedig azt mondjuk, hogy a forradalom visszavonhatatlan. Ha Montegutnak van igazsága,, akkor nincs más választás, mint: vagy socialismus, vagy caesarismus. Másik vádja Montegutnak az, hogy a forradalom, a maga általánossága, cosmopolitismusa által kiölte a hazaszeretetet. Ezen vádból igaz ugyan anynyi, hogy az új socialista iskolák minden nemzetiséget ignoraló solidaritásban állanak és hogy a forradalom eszméit minden nemzet emberei elfogadták különbség nélkül: de a fő állítás még sem igaz. Mert p. o. XIV. Lajos korában s azóta a forradalomig, a francia irodalom alig gondolt a nemzet régi embereivel; ellenben a forradalom óta kifejlett irodalom felkarolja az egész multat s valódi hazaszeretettel ébreszt érdekeltséget a multak iránt. A mit a socialismus cselekszik, mint valóban hazaellenest, az ebben rejő bünt nem a forradalom teremtette; mindig voltak ilyenek. P. o. a vallási harcok korában, a francia catholikusok, kivált a szent liga, a hazát mellözve, II. Filep érdekében munkált; a nagy Condé, pártszenvedélyből, vagy inkább hitvány önzésből, Franciaország ellenségeinek szolgálatába állt; a francia protestánsok pedig Anglia segélyéhez folyamodtak az állam méltányos kiválnalmai ellenére. A forradalom alatt pedig nem a forradalmárok, hanem az emigránsok áltak az ellenség szolgálatában.

Végszó. Mindent összefoglalva, ha részrehajlatlanul szólunk, meg kell vallani, hogy a forradalom eszméi, elvei jogosak. Ezen eszméket szépen meg lehetett volna lassankint valósitani, ha az egyik fél kevésbé rohamosan követel, a másik fél többet enged vala. Hogy ezen eszmék jogosak, mutatja az, hogy ezek azóta (egyik államban egyik, másik államban másik) már mind életbe léptek s mindenütt a méltányos kiválnalmak kielégítésének neveztetnek, csak nálunk mondatnak agyrémnek.

Noha csaknem teljesen azonosak az amerikai és francia forradalom eszméi: a kivitelben nagy különbséget okoz az, hogy amerikaiában nem ütköztek akadályokba, mert az azokat ellenző királyság, papság és nemesség a tengeren innen, itthon maradt s csak a szabadság szelleme vándorolt által.

A forradalom célja nemes, de eszközei kárhuzatosak voltak anynyira, hogy magát a célt is compromittálták. Ilyen hibás eszköz volt az erőszak, a melyet elveinek életbeléptetésére alkalmazott.

J e g y z é k e

az 1876 September havában a Budapesten tartott nemzetközi ös-
történelmi Congressus tárlatára az erdélyi muzeum régiségtá-
rából felküldött tárgyaknak.

A. Kőkori tárgyak:

1. Obsidian mag, találtak Horvátiba szántás közt. 2. Hasonló kisebb, Nagy-Almás. 3. Kőfejsze, mészmárgából, Oláh-Nyires. 4. Hasonló, porphyritből, Markod. 5. Kalapácsszerű töredék trachytból, Kőfarka. 6. *p.* obsidian penge, *q. r. s.* tűzkő szilánkok, Kőfarka. *a.* obsidian penge, *b.* véső töredék kova palából, *c. d.* csonttöredékek, *e.* equus sp. fog, *f.* átfurt kőkorong, *g. h.* orsó gombok, *i.* ezüst fibula, *k. l.* ezüst fibula töredék, *m.* bronz nyilhegy, *n.* félhold alakú díszitmény rézből, *o.* üveg darab*) Kolozsvárt vasút építés alkalmával egy sírszerű üregben, *u. v.* Tűzkő szilánkok, *w.* hasonló jáspisból *y.* hasonló quarzból, *x. t. z. zz. zzz.* hasonlók opálosodott homokkőből, Fel-Őr. 7. Kalapács szarvas agáncsból, 8. Agáncs töredék, 9. Kis cserép csésze. Kolozsvár Házsongárd, 10. Szilánkok különböző kőnemből, 19 darab; két egész és egy töredékes kőgyöngy, 4 darab kővéső, 11—15. 5 darab többé kevésbé töredékes kővéső, 16—18. 3 darab átfurt kőszerszám töredék, 19. Parittyakő, Girolt 1870. 20. 29 darab szilánk különböző kőnemből, 7 darab cserép töredék, 21. *a.* hosszu vékony kővéső, *b. c.* átfurt kőszerszám töredék, *d. e. l. m. n.* cseréptöredékek, *f.* cserépkorong, *g. i.* kőgyöngyök, *h.* agyaggyöngy, *k.* kőszerszám töredék, 22—26 Átfurt kőkalapácsok és töredékek, 27—31. Kővésők és töredékek, 32—34. Parittyákövek, 35. Orsógomb cserépből, 36. Kis cserép-csésze, Kudu és Csicsó-Keresztur határan ütesinálás közben 1870—71. 37. Durva kővéső, 38. Cserép töredék, Bethlen. 39. Kővéső töredék, Záprocz. 40—41. Kővésők, 42—43. Kőszerszámok töredékei, 44—49. Cseréptöredékek, Borzás, 50. Töredezett kővéső, Fel-Őr. 51. Kővéső, 52—55. Cseréptöredékek, 56. *a.* köttű, *b. c. d.* kőkorongok, *e. f.* agyaggombolyékok, *g.* ismeretlen rendeltetésű agyaggyurás, *h. i. k.* ló és tulok fogak, Patakfalva. *l.* csontsíp, *m.* kőgyöngy, *n.* cseréptöredék, Apa-Nagyfalu. *o.* kőbalta *p. q.* bronz sodrony töredékek, Kutya-falva.

(Folytatása köv.)

Az erdélyi muzeum gyűjteményei számára f. évi Junius, Julius és Augusztus hónapokban beérkezett adományok.

I. Könyvek s kéziratok: A m. tud. Akadémiától nyomtatványaiából 37 köt. és 92 füz. — Budapest városa statistikai hivatalától, Kőrösi József, Pest város halandósága 1872, 1873, Budapest 1876 és Kőrösi József 1873—4 évi budapesti építkezések, Budapest 1876. — A felső-magyarországi muzeum-egylettől, Év-

*) Az *n.* és *o.* alatt elősorolt két darab alkalmasint újkori és csak véletlenségből sülyedett az üregbe, a melyben különben még egy Mária Terézia krajcár is volt.

könyve II. köt. — A brassai ipar- és kereskedelmi kamarától, Catalog der Bücher und Kartensammlung, Kronstadt 1876. — Tettei Nándortól, Hang Ferencz, A törvénytudományi teremből 1—2 köt. Budapest 1874. — Kertbeni Károlytól, A magyar nemzeti irodalom könyvészete 1 füz. Budapest 1876. — Török Istvántól, IV. Henrik politikája. Kolozsvár, 1876. — A maros-vásárhelyi ref. collegium nyomdájától 2 nyomtatvány. — Dr. Mosel Antaltól 4 drb. eredeti oklevél. — A bajor kir. tud. Akadémiától, Sitzungsberichte, philos.-histor. Classe, 1875, II Bd. 3. 4. und Suppl. Heft München 1875. — A christianiai egyetemtől, nyomtatványai-
ból 4 köt. — A szebeni Verein für siebenb. Landeskunde-tól, Archiv, neue Folge, XIII Bd. 1 Heft. — A szebeni Verein für Naturwissenschaften-tól, Verhandlungen und Mittheilungen XXVI Jahrg. Hermannstadt. 1876. — A Keresztyén Magvető szerkesztőségétől: Ker. Magvető XI. évf. 3. füz. Kolozsvár 1876. — A kolozsvári r. kath. főgymnasium igazgatóságától, Értesítő 1875/6-ra, Kolozsvár, 1876. — Gámán János örökösének nyomdájától 1 nyomtatvány. — A m.-vásárhelyi ref. nyomdától 1 nyomtatv. — Gött János és fia brassai nyomdájától 6 nyomtatvány. — A Smithsonian Institutiontól, Annual Report. 1874-re Washington. 1875. — A bajor kir. tud. Akadémiától, Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe. 1876 I Bd. 1 Heft. — Dr. Brassai Sámuel-től, The Atheneum. 1876 I. félv. London 1876. — A kassai főgymnasium igazgatóságától, Tudósítvány, 1875/6 évre Kassa 1876. — Sz.-udvarhelyi rom. kath. főgymn. igazgatóságától, Tudósítvány 1875/6 Udvarhely 1876. — A pécsi m. kir. állami főreáltanodától Értesítvény 1875/6. Pécs 1876. — A s.-pataki ref. főiskolától, Jelentés 1875/6. — A besztekerzei ipariskolától, Programm 1875/6 Bistritz 1876. Gött J. és H. brassai nyomdájától 5 nyomtatvány. — Gyulai István aradi nyomdájától 2 nyomt. — A m.-vásárhelyi ref. főiskola nyomdájától 1 nyomtatvány.

II. Régiségek és érmek: Rajka örökösétől 1 ez. 3 r. pénz. — Torma Károlytól 3 ez. 7 r. pénz. — Vásárlás 1 római császári arany (Otho). Florián testvérektől 5 ez. pénz. — Incze Mihálytól 1 kőkalapács. Farkas Károlytól 1 régi bankó.

III. Természeti tárgyak: Veress Ferencztől 1 astrilda Cinerea. — A budapesti nemzeti muzeumtól 8 drb. külföldi madár. — Saját gyűjtés: 2 alauda arborea ♂♂ kitömve; 1 corvus corax, 1 pyrrh. vulg., 1 emberiza citrinella, 1 emberiza miliaria, 1 anthus aquaticus, 1 totanus glareola lábai; 6 drb. madár szegycsont, 9 drb. madárfej, 2 drb. emlősfej, 1 rana esculentia szeszen. Veress Ferencztől 1 Cardinalis virginianus ♂. — 1 falco milvus ♂, — 1 upupa epops ♂, — 1 numenius arcuatus? koponya. — 1 falco milvus ♂, — 1 numenius arcuatus ♂, — 1 ardea nycticorax, — 1 anas glaucion et clangula, szegycsont. — 1 cervus capreolus ♂ egész újonnan kijavítva. — 15 emlős koponya. —